

20. Sheshukova, T.G and Kolesen', E.V. (2012), "The evaluation of financial potential of innovative companies and groups of companies with the use of multi-criteria optimization", Vestnik Permskogo universiteta, vol. 3 (14), pp. 39-49.
21. David Fred. R. Strategic Management: Concepts and Cases/ Fred R. David. – 13th edition. – 2011.
22. Strategic Financial Analysis for Higher Education / Prager, Sealy&Co. – sixth edition. // [Electronic resource]. – Access mode: www.prager.com/FinancialAdvisory/StrategicFinancialAnalysis
23. <http://www.minfin.gov.ua/>.
24. <http://smida.gov.ua/>.
25. <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

The article has been received 16.11.2016

*

УДК 631.15:65.011.7

*І.В. КОШКАЛДА, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управління земельними ресурсами та кадастру
Т.М. КОСТАНЕЦЬКА, кандидат економічних наук, асистент кафедри
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва*

Державне регулювання діяльності неплатоспроможних сільськогосподарських підприємств

Постановка проблеми. Суттєві зміни у діяльності господарюючих суб'єктів, які відбуваються під впливом умов ринкового середовища, призводять до погіршення фінансового стану підприємств. Для подолання кризових явищ в аграрному секторі України потрібне переосмислення державного регулювання щодо розвитку економіки в цілому та вдосконалення процесів збереження бізнесу. Політичні, соціальні, економічні зміни в суспільстві є основними факторами впливу на виникнення кризового стану сільськогосподарських підприємств. Актуальність дослідження щодо державного регулювання неплатоспроможних підприємств через призму діяльності інституту банкрутства зумовлена необхідністю пошуку інноваційних підходів управління й ефективних засобів відновлення платоспроможності підприємств, які перебувають у кризовому стані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці, присвячені дослідженням інституту банкрутства, виявленню факторів впливу на фінансово-економічне становище та створенню дієвої системи управ-

ління підприємством у кризовому стані, висвітлені багатьма науковцями. Зокрема, І. Ансофф, І.О. Бланк, В.О. Василенко, В.В. Джунь, Л.О. Лігоненко, Б.З. Мильнер, Патрик А. Гохан [1, 2, 4, 6, 8, 9, 12] й інші присвятили свої праці вивченню державного регулювання та удосконаленню загальної системи управління підприємством. Науковці Н.Г. Данилочкина, О.О. Терещенко, А.М. Тридід [7, 14, 15] й інші вивчали питання щодо запровадження контролінгу в підприємстві. Отже, існуюча державна система регулювання з питань банкрутства та механізм оздоровлення повинні бути чітко регламентованою і злагодженою системою для відновлення платоспроможності й забезпечення прибуткової діяльності підприємства в майбутньому. Тому якщо вивчення цієї проблеми викликає інтерес у фахівців правознавства, антикризового менеджменту, молодих учених, керівників підприємств та інших суб'єктів, то можна стверджувати, що діючий механізм є недосконалим, здебільшого через неповноту його осмислення.

Мета статті – на основі аналізу основних складових антикризового менеджменту (інститут банкрутства, санація, ліквідація) в Україні запропонувати можливі заходи що-

---

© І.В. Кошкालда, Т.М. Костанецька, 2017

до вдосконалення державного регулювання неплатоспроможних сільськогосподарських підприємств.

Виклад основних результатів дослідження. На сучасному етапі інститут банкрутства перебуває у стані уповільненого розвитку. До основних правових документів для здійснення державного регулювання неплатоспроможних підприємств належить Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 4212-VI від 22.12.2011 р. і Господарський кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. (зі змінами та доповненнями) [5, 13].

Доречно відзначити, що банкрутство й санацію у підприємницькому середовищі ставлять на одну сходинку. Але таке розуміння термінів є неправильним.

Згідно із Законом України № 4212-VI від 22.12.2012 р. банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [13].

На нашу думку, банкрутство – визнана судом неспроможність суб'єкта господарювання відповідати вимогам кредиторів після проведення поглибленої діагностики кризового фінансового становища (санаційного аудиту), або після проведення санаційних заходів, спрямованих на відновлення діяльності підприємства.

Термін «санація» науковці також тлумачать по-різному. Наприклад, І.О. Бланк розглядає санацію як заходи для залучення зовнішньої фінансової допомоги, спрямованої на запобігання оголошенню підприємства боржника банкрутом та його ліквідації [2].

Науковець О.О. Терещенко визначає санацію як систему фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових, соціальних заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності, ліквідності й прибутковості підприємства-боржника [14].

На наш погляд, санація – це система послідовних, взаємозв'язаних, розроблених для неспроможного підприємства заходів, які здійснюються в процесі проведення механізму оздоровлення з метою врегулювання боргових зобов'язань, запобігання банкрутству та відновлення діяльності підприємства в довгостроковому періоді.

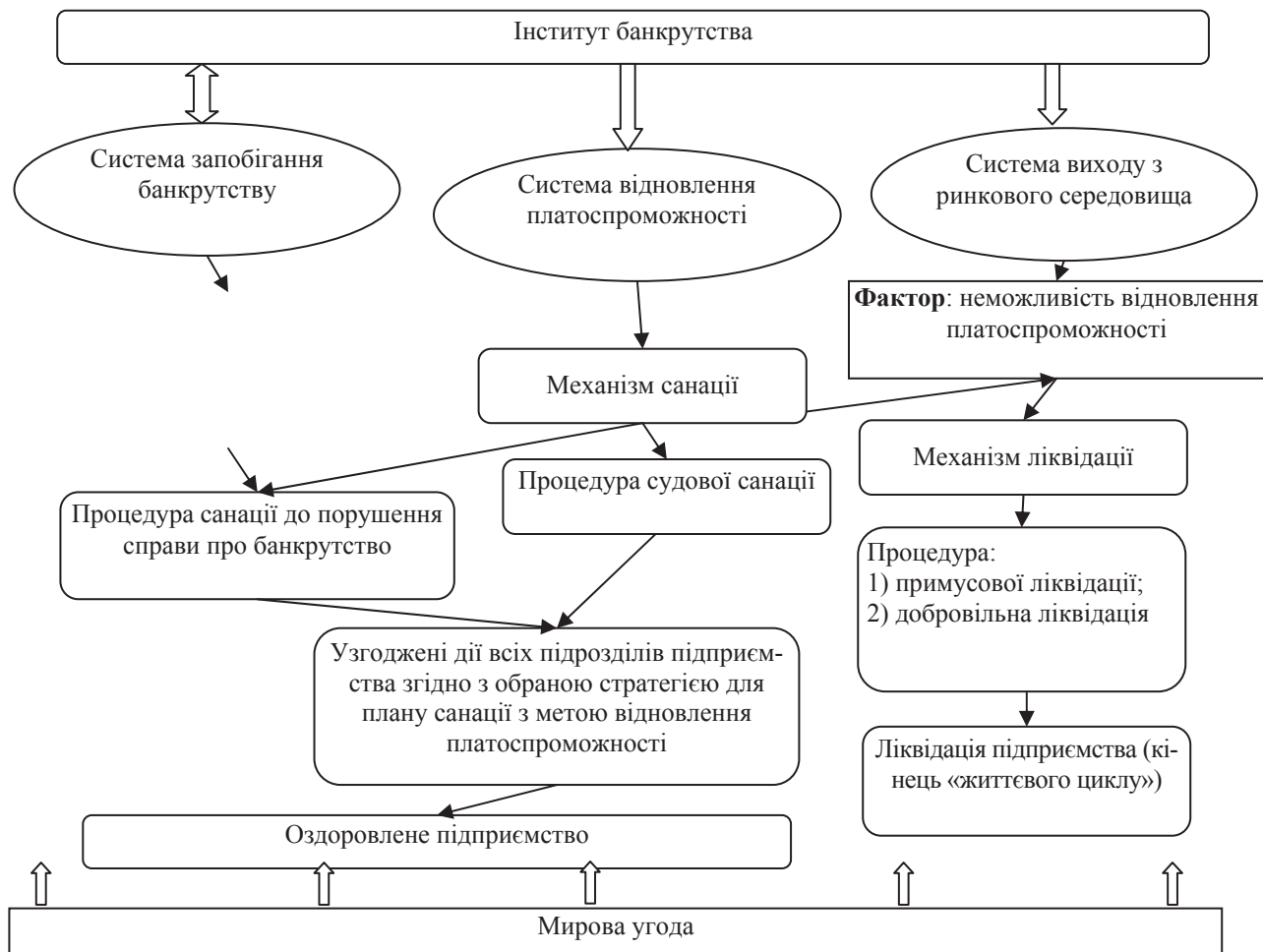
Для тлумачення термінів «банкрутство» й «санація» використовується поняття «неспроможність», яка, на нашу думку, характеризується як вид кризового стану підприємства, коли господарюючий суб'єкт не має жодної можливості виконати виплати за грошовими зобов'язаннями і збільшує збитки за результатами своєї діяльності протягом трьох місяців поточного фінансового року після настання його неплатоспроможності.

На основі досліджень учених антикризового менеджменту [3, 8, 11] зауважимо, що існують три різні підрозділи антикризового управління, такі як інститут банкрутства, механізм санації та механізм ліквідації, взаємозв'язок яких показано на рисунку 1.

Так, інститут банкрутства включає в себе систему відновлення платоспроможності й систему виходу з ринкового середовища. Вважаємо за необхідне додати ще один важливий елемент антикризового управління, а саме – систему запобігання банкрутству. Ця система включає: механізм державного спостереження (моніторинг); механізм адміністративного управління (введення заходів контролінгу); механізм зовнішнього управління (недовіра кредиторів до керівництва підприємства).

Перед підприємством, що прагне вийти з кризового стану, стоять два послідовні завдання, які в разі застосування механізму санації сприятимуть оздоровленню підприємства шляхом:

1) усунення наслідків кризи – відновити платоспроможність і стабілізувати фінансове становище підприємства (для цього розробляється й реалізується стабілізаційна програма);

Рис. 1. Модель здійснення системи банкрутства сільськогосподарських підприємств

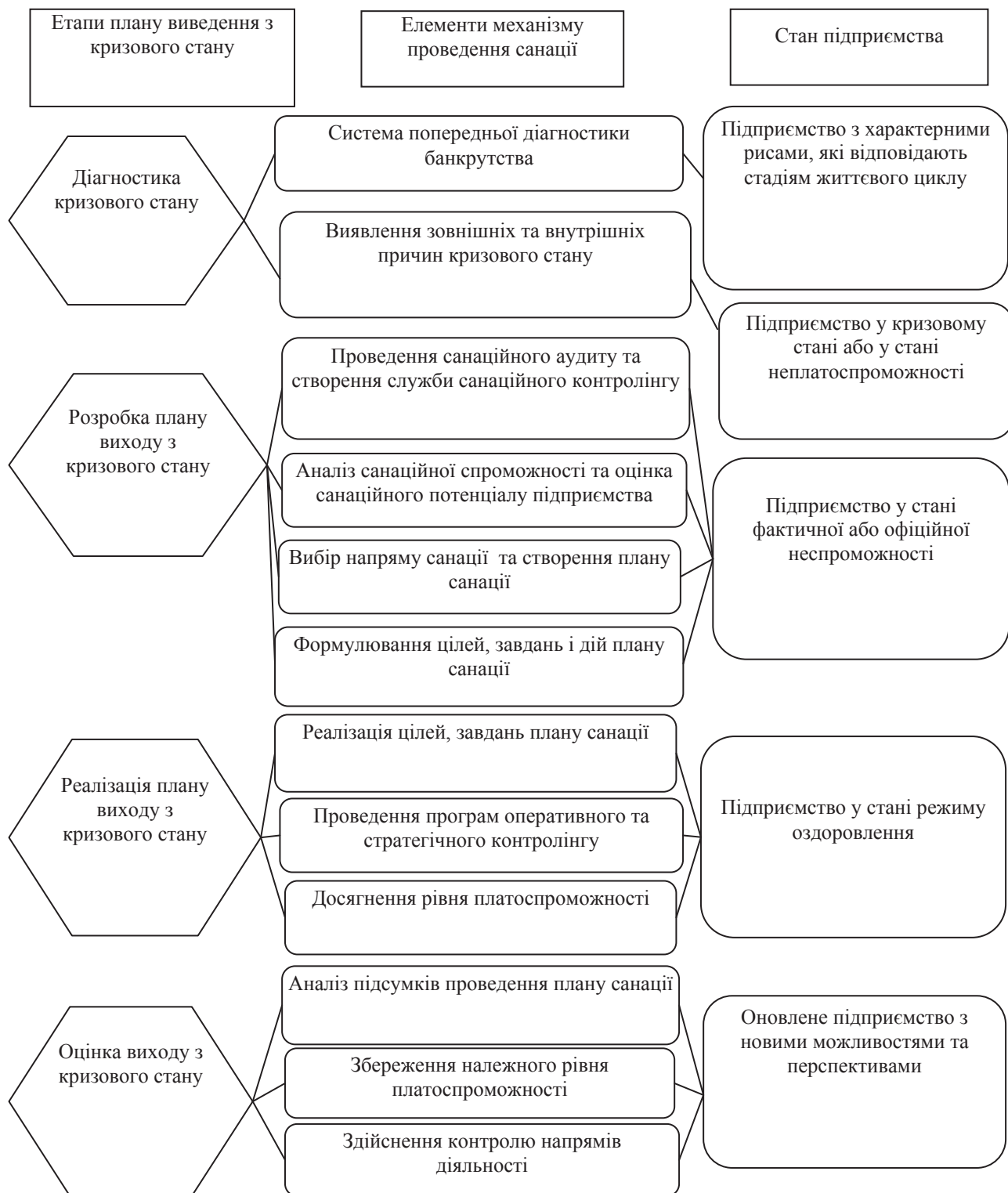
Джерело: Розроблено авторами на основі власних пропозицій та Закону України «Про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом підприємств» № 4212-VI від 22.12.2011 р.

2) усунення причин кризи – розробити стратегію розвитку і провести на її основі відновлювальні програми підприємства з метою недопущення повторення кризових явищ у майбутньому.

За умови неможливості відновлення платоспроможності підприємство виходить із ринкового середовища, тобто застосовується механізм ліквідації. До ліквідаційних процедур належать примусова ліквідація підприємства-боржника за рішенням арбітражного суду та добровільна ліквідація неспроможного підприємства під контролем кредиторів. Ліквідаційні процедури відображають зміст процедури банкрутства у вузькому сенсі слова й ведуть до розуміння її лише як ліквідації господарюючого суб'єкта.

Проте, на нашу думку, відновлення платоспроможності підприємства залежить від

правильного розуміння санації та механізму її проведення, що доречно розглядати як план виведення господарюючого суб'єкта з кризового стану (рис. 2). Так, на етапі «діагностика кризового стану» з'ясовують, на якій стадії життєвого циклу знаходиться підприємство (у кризовому стані чи у стані неплатоспроможності). На етапі «розробка плану виходу з кризового стану» визначають, що господарюючий суб'єкт знаходиться у стані неспроможності. На етапі «реалізація плану виходу з кризового стану» підприємство знаходиться у стані режиму оздоровлення. І на заключному етапі «оцінка виходу з кризового стану» підприємство вже є оновленим, тобто має нові можливості та перспективи.

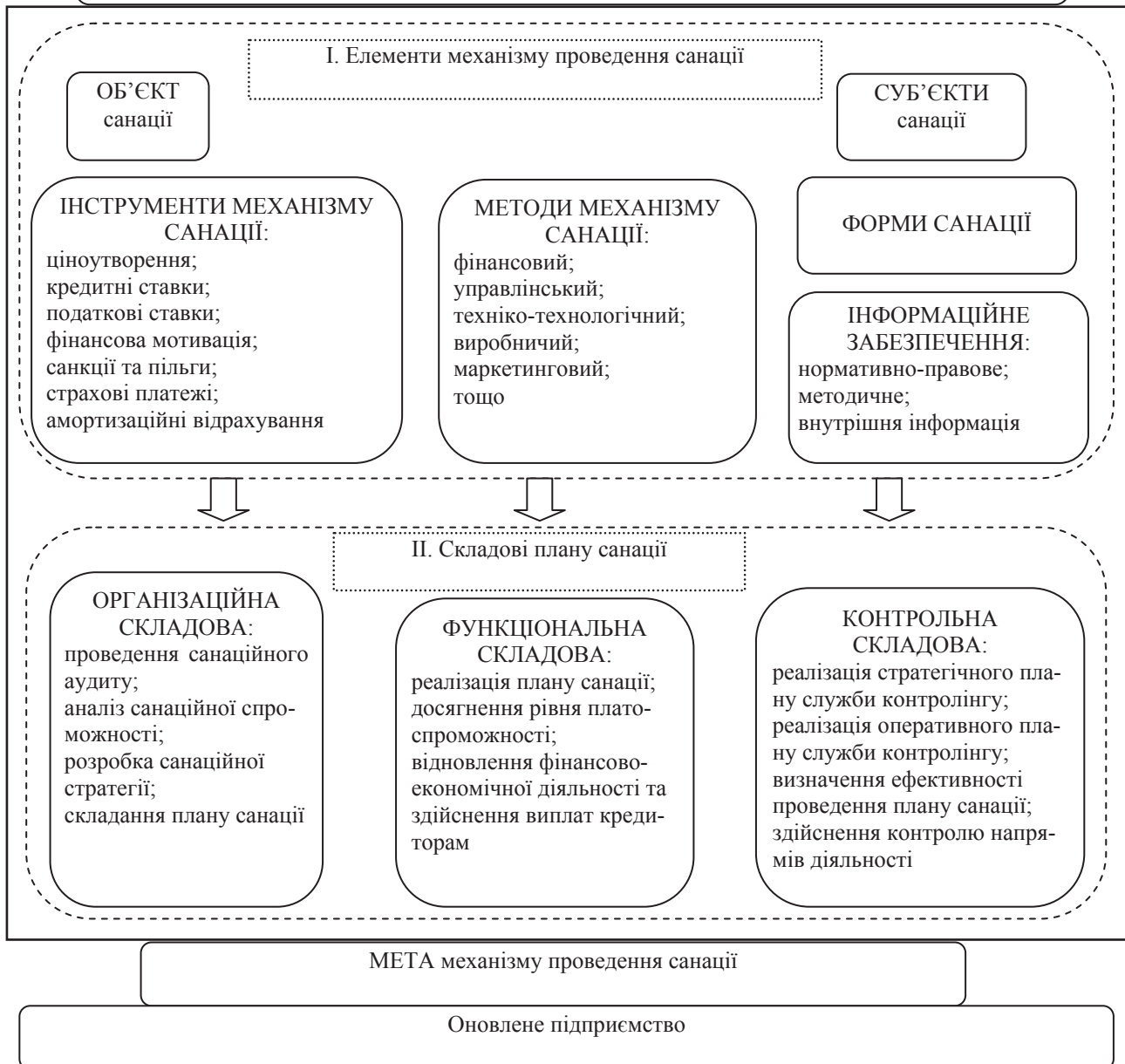
Рис. 2. Схема етапів механізму проведення санації сільськогосподарських підприємств

Джерело: Розроблено авторами.

Також запропоновано розглядати механізм проведення санації сільськогосподарських підприємств як сукупність елементів механізму проведення санації (об'єкт, суб'єкти, форми, методи, інструменти й інформаційне забезпечення), що впливають на

складові плану санації (організаційну, функціональну та контрольну) для відновлення платоспроможності сільськогосподарського підприємства в довгостроковому періоді (рис. 3).

МЕХАНІЗМ ПРОВЕДЕННЯ САНАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Рис. 3. Модель механізму проведення санації сільськогосподарських підприємств

Джерело: Розроблено авторами.

Щодо глибшого розуміння ролі держави у регулюванні неплатоспроможності сільськогосподарських підприємств зосередимо свою увагу на складових плану санації. Так, організаційна складова включає: проведення санаційного аудиту; аналіз санаційної спроможності; розробку санаційної стратегії; складання плану санації. До функціональної складової належать: реалізація плану санації; досягнення рівня платоспроможності; відновлення фінансово-економічної діяльності й здійснення виплат кредиторам. Контрольна складова включає: реалізацію стра-

тегічного плану служби контролінгу; реалізацію оперативного плану служби контролінгу; визначення ефективності проведення плану санації; здійснення контролю напрямів діяльності.

Підприємство може самостійно регулювати організаційну та функціональну складові механізму проведення поглибленого аналізу фінансово-економічної діяльності й коригування процесу виконання плану санації до порушення справи про банкрутство. Стосовно контрольної складової плану санації варто зазначити, що контроль може

здійснювати як саме підприємство, так і державні органи.

Так, запровадження служби контролінгу в підприємствах України пояснюється переосмисленням ролі та значення управлінських структур, виникненням управлінського обліку, хоча конкретне практичне застосування його в підприємствах поки що не розроблено.

До основних факторів необхідності створення служби контролінгу в підприємстві можна віднести такі: ненадійні економічні зв'язки між партнерами через відсутність гарантії їх конкурентоспроможності й платоспроможності; різкі зміни в зовнішньому середовищі; необхідність у виваженості рішень, що приймають управлінські структури підприємства з метою недопущення кризової ситуації та банкрутства [2, 10, 16].

Таким чином, для нормального існування підприємства в сучасних умовах необхідно створення системи управління, яка чітко реагувала б на часті зміни зовнішнього й внутрішнього середовища, розвиток і конкурентоспроможність партнерів, створення оптимальних трудових, матеріальних та фінансових ресурсів підприємства, своєчасне прийняття управлінських рішень як оперативного, так і стратегічного характеру. Такою системою управління може стати контролінг.

Проте не кожне підприємство, особливо сільськогосподарське, може дозволити собі створення служби контролінгу або залучити до роботи фахівця у сфері антикризового менеджменту. Тому пропонуємо створити державну службу попередньої діагностики (моніторингу) банкрутства, яка виконуватиме функції зовнішнього контролінгу для запобігання виникненню неплатоспроможнос-

ті господарюючих суб'єктів наданням консалтингової допомоги.

Ця служба буде представлена відділом, який розмішуватиметься в обласному Головному управлінні статистики або в Департаменті агропромислового розвитку обласної державної адміністрації. Сільськогосподарські підприємства, які не мають змоги найняти кваліфікованого фахівця у сфері антикризового менеджменту, зможуть за допомогою укладання угоди тісно взаємодіяти з державною службою попередньої діагностики (моніторингу) банкрутства.

Висновки. На сучасному етапі більшість підприємств можна охарактеризувати як економічно неспроможні або такі, що знаходяться у кризовому стані. Збільшення кількості судових процесів банкрутства може призвести до порушення економічних інтересів дуже великої групи економічних партнерів – кредиторів, інвесторів, підприємств, включених у спільні, міжрайонні та міжнародні програми. Ці процеси значно посилюються в періоди економічних криз міжнародного або державного масштабу.

За результатами нашого дослідження запропоновано:

- 1) удосконалення трактування термінів «банкрутство», «санація» і «неспроможність»;
- 2) включення системи запобігання банкрутству до складу інституту банкрутства;
- 3) виділення етапів здійснення санації неплатоспроможних сільськогосподарських підприємств;
- 4) удосконалену модель механізму проведення санації сільськогосподарських підприємств;
- 5) створення державної служби попередньої діагностики (моніторингу) банкрутства.

Список використаних джерел

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 416 с.
2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. – К: Ника-Центр, 1999. – Т.2 – 512 с.
3. Burdett J. O. TQM and reengineering – the battle for the organization of tomorrow / J.O. Burdett // The TQM magazine. – 1995. – V. 6, № 2. – P. 7–13.
4. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. / В.О. Василенко. – 2-ге вид. – К.: ЦУЛ, 2005. – 502 с.
5. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: станом на 16.01.2003 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgiMbin/laws/main.cgi?nreg>.
6. Джунь В.В. Институт неспроможности: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні: моногр. / В.В. Джунь. – Вид. 2-ге, випр. і допов. – К.: Юрид. практика, 2006. – 384 с.
7. Контроллинг как инструмент управления предприятием ; под ред. Н.Г. Данилочкиной. – М.: Аудит, 1998. – 280 с.

8. Лигоненко Л.О. Антикризисное управление підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: [моногр.] / Л.О. Лигоненко. – К.: Віра, 2000. – 580 с.
9. Мильнер Б.З. Теория организации: учеб. / Б.З. Мильнер. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 558 с.
10. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю; пер. с 14-го англ. изд. – М.: ИНФРАММ, 2002. – 972 с.
11. Палига Є.М. Методологічний підхід до розробки програми реструктуризації підприємства / Є.М. Палига, Ю.Є. Ковний // Регіональна економіка. – 2004. – № 3. – С. 139–146.
12. Патрик А. Гохан. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний / Гохан А. Патрик; пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 742 с.
13. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України № 4212-VI від 22.12.2011 р. // Голос України. – 2012. – № 8–9.
14. Терещенко О.О. Поняття «контролінг» та «управлінський облік» у теорії і практиці / О.О. Терещенко // Фінанси України. – 2006. – №8. – С. 137–145.
15. Тридед А.Н. Концепция построения организационно-экономического механизма формирования стратегии развития предприятия [Электронный ресурс] / А.Н. Тридед. – Режим доступа: <http://www.eprints.ksame.kharcov.ua>.
16. Uher M., Merger of Commercial Companies in the Conditions of the Financial Crisis [On-line Resource] / M. Uher, C.M. Nagy, B. Cotleț, D. Cotleț. – West University of Timisoara. – P. 417-420. – Access mode: http://fse.tibiscus.ro/anale/Lucrari2012/kssue2012_063.pdf.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2016 р.

* * *

Новини АПК

ЄС залишається одним із пріоритетних партнерів в аграрній сфері

Необхідно використовувати нові можливості, які надає нам Угода про вільну торгівлю між Україною та ЄС. І це не лише збільшення товарообігу, яке ми вже сьогодні спостерігаємо. Український та європейський бізнес мають працювати спільно для відкриття третіх ринків та використовувати ефекти кумуляції, які впливають із «багатокутників» вільної торгівлі.

На цьому наголосила заступник Міністра аграрної політики та продовольства України Ольга Трофімцева під час зустрічі Першого віце-прем'єр міністра України-Міністра економічного розвитку і торгівлі України С. Кубіва з послами держав-членів Європейського Союзу в Україні та Головою Представництва ЄС в Україні.

«Європейський Союз є другим за величиною торговельним партнером України в галузі сільського господарства. У регіональній структурі аграрної торгівлі частка країн ЄС становить майже 32%. Укладена Угода про вільну торгівлю надає нові можливості не лише для торгівлі, але й для спільних інвестиційних проєктів. Як представники Урядів, ми маємо зблизити український та європейський бізнес для спільної роботи, в тому числі на третіх ринках», – розповіла Ольга Трофімцева та додала, що саме тому Міністерство аграрної політики та продовольства активно співпрацює з Міністерством економічного розвитку і торгівлі в галузі організації торговельних місій, бізнес-форумів та інших заходів із країнами ЄС.

За словами Ольги Трофімцевої, більш ніж 78% від іноземних інвестицій до українського аграрного сектору надходять з країн ЄС. Вона також подякувала послам країн-членів ЄС за програми технічної допомоги в адаптації українського законодавства в галузі безпечності та якості продуктів харчування, санітарних та фітосанітарних регулювань відповідно до наших зобов'язань в рамках Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, наголосивши, що цей напрям роботи залишається одним з найбільших викликів у реалізації даної Угоди.

Довідково: Зовнішньоторговельний обіг між Україною та країнами ЄС за 10 місяців 2016 року склав 4 897,8 млн дол. США, що на 8,7% більше, ніж за відповідний період минулого року. Найбільшу частку у зовнішньоторговельному обігу між Україною та країнами ЄС мають: Іспанія – 14,7%, Польща – 14,3%, Нідерланди – 13,9%, Італія – 12,8%, Німеччина – 10,3%, Франція – 8,6%, Бельгія – 3,2%, Великобританія – 3,1%, Португалія – 2,7%, Румунія – 2,3%, Угорщина та Греція – майже по 2%. Експорт до ЄС становив 3 323,8 млн дол., імпорт з країн ЄС – 1 574 млн дол.

Прес-служба Мінагрополітики України

УДК 65.012.34:631.164

*В.В. РОССОХА, доктор економічних наук, професор
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
І.В. НАУМЕНКО, кандидат економічних наук, асистент
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

Інтегральна оцінка ефективності використання матеріально-технічної бази сільського господарства

Постановка проблеми. Розвиток агропродовольчого комплексу України неможливий без створення належних умов для техніко-технологічного забезпечення відтворювального процесу на засадах застосування новітніх технічних засобів, постійного оновлення матеріально-технічної бази (МТБ) суб'єктів господарювання. Належний стан і раціональне використання МТБ стає одним із вирішальних чинників підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Проте проведені реформи, опрацювання та прийняття важливих нормативно-правових документів достатньою мірою не сприяли розв'язанню проблеми відповідного формування й ефективного використання МТБ сільського господарства. За рівнем забезпеченості галузі матеріально-технічними ресурсами Україна значно відстає від розвинутих країн світу. На 1 га сільськогосподарських угідь у середньому по Україні припадає в 5–7 разів менше основних засобів, ніж у підприємствах галузі з оновленою МТБ [21, с. 54]. Значення має не лише поліпшення матеріально-технічного забезпечення підприємств для оптимального формування МТБ, але й раціональне залучення у виробництво наявного матеріально-ресурсного потенціалу для ефективного використання МТБ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У законодавчих актах поняття «матеріально-технічна база» не знайшло тлумачення. У нормативно-правових документах його підміняють словосполучення «виробничо-технічне забезпечення», «матеріально-технічне забезпечення», «матеріально-технічне постачання», «інженерно-технічне забезпечення» [1, 4, 16, 17]. У науковій літературі автори визначають МТБ як сукупність матеріальних умов виробництва й речових елементів продуктивних сил [22, с. 69], сукупність речових елементів та енергії, за допомогою яких люди створюють сільськогосподарську продукцію [13, с. 40], сукупність матеріальних і природних ресурсів, що використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції [6, с. 83], сукупність усіх матеріальних умов здійснення процесу виробництва в поєднанні з його технологією в галузях та виробничих підрозділах аграрного підприємства [5].

Матеріально-технічна база виробництва є сукупністю матеріально-речових елементів продуктивних сил, виробничим апаратом, який використовується для створення матеріальних благ і надання послуг колективу та суспільству [7, с. 276]. Економічна сутність МТБ виробництва пов'язана зі змістом продуктивних сил, але не включає до свого складу працівника. Відмінність МТБ сільського господарства від виробництва загалом зводиться до діалектичної єдності в ньому продуктивних сил і виробничих відносин,

що відповідно впливають на продуктивні сили. Проте МТБ створюється у виробництві й приводиться в дію робочою силою, яка забезпечує ефективність її використання у виробничому процесі, що характеризується системою показників.

Питання реформування МТБ на національному, регіональному і господарському рівнях та економічної ефективності використання її елементів досліджують П. Т. Саблук, В. Г. Більський, Г. М. Підлісецький, Я. К. Білоусько й ін. [20]. Проблеми матеріально-технічного забезпечення та використання матеріально-технічних ресурсів сільського господарства України, визначення нормативної потреби основних засобів на виробництво сільськогосподарської продукції, коригування вартісних параметрів нормативної потреби в основних виробничих засобах опрацьовують Ю. О. Лупенко, О. В. Захарчук, М. І. Герун [10]. Модель управління відтворенням основних засобів для підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва пропонує М. М. Могилова [11]. Однак поза межами дослідження залишається проблема комплексного оцінювання ефективності використання наявної МТБ в сільському господарстві.

Мета статті – розроблення методики й визначення комплексних показників та інтегральної оцінки ефективності використання МТБ сільського господарства на засадах індексного методу.

Виклад основних результатів дослідження. Дослідження й оцінка забезпечення ефективності використання матеріально-технічної бази (МТБ) сільського господарс-

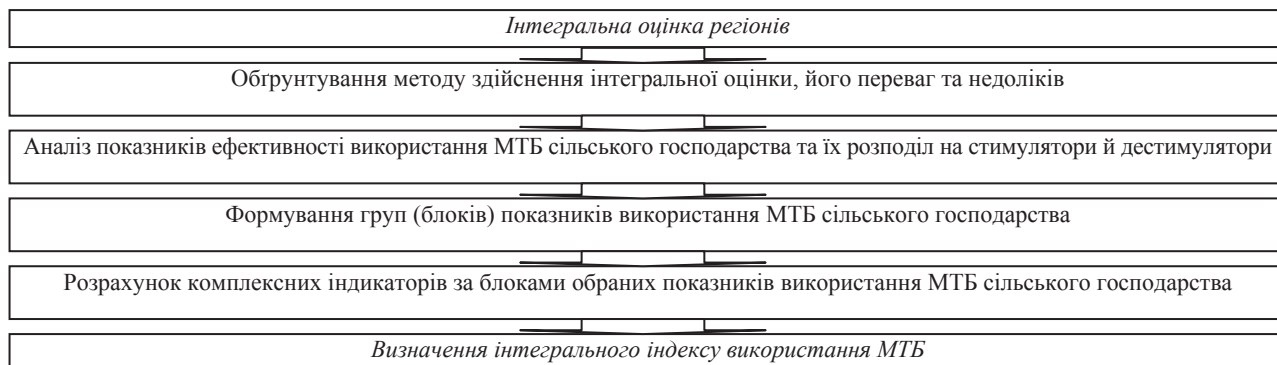
тва належить до актуальних проблем економіки. Різноманітність методичних підходів та методів оцінювання ефективності постійно поповнюється новими науковими доробками, адаптованими як до змін умов формування МТБ, так і сфер її використання. Проте власне інтегральний підхід, що передбачає побудову узагальнювального показника, дає змогу об'єднати різні за назвами, одиницями виміру, значущістю, іншими характеристиками індикатори для ухвалення управлінських рішень щодо ефективного використання МТБ у сільському господарстві.

Велика кількість напрацювань у розв'язанні зазначеної проблеми заперечує твердження про наявність єдиного підходу до оцінки ефективності використання МТБ. Водночас подальшого вивчення потребують питання оцінки ефективності на підставі комплексного або комбінованого підходів з урахуванням специфіки сільського господарства та використання інтегральних показників. Для цього необхідно розв'язати два основних завдання:

1) з'ясувати доцільність інтегральних показників при оцінюванні ефективності використання МТБ сільського господарства;

2) економічно обґрунтувати й опрацювати інтегральний показник оцінки ефективності використання МТБ сільського господарства, який буде прийнятним для застосування в практичній діяльності.

Інтегральна оцінка ефективності використання МТБ сільського господарства загалом провадиться за відмінними у своєму розвитку регіонами, тому потребує розроблення її алгоритму проведення та побудови (рис. 1).

Рис. 1. Алгоритм інтегральної оцінки ефективності використання МТБ сільського господарства

Джерело: Розробка авторів.